

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Oslo, 22.april 2020

Klimakur 2030

– høringsinnspill fra Framtiden i våre hender

Framtiden i våre hender takker for muligheten til å komme med innspill til Klimakur 2030. I dette høringsinnspillet presenterer vi først våre forslag til sektorovergrepene tiltak. Deretter foreslår vi noen sektorspesifikke tiltak for veitransport, jordbruk, sirkulærøkonomi og CCS.

1 INNLEDNING

Fra nå av må Klimakur ligge til grunn - følg eller forklar!

Klimakur 2030 er et omfattende og robust arbeid som Framtiden i våre hender stiller seg bak. Utsetting eller mangel på gjennomføring av tiltak beskrevet i Klimakur fører oss lenger fra å nå klimamålene. Derfor mener vi enhver seriøs aktørs håndtering av Klimakur bør følge "følg eller forklar"-prinsippet: Ethvert kutt som ikke tas, må forklares med en tilsvarende styrking av andre tiltak.

Klimapolitikken har store smutthull og rammer urettferdig

Klimakur 2030 og debatten rundt rapporten synliggjør noen grunnleggende skjevheter i måten klimapolitikken er innrettet på. Mens kvotepliktig sektor kan benytte seg av kvotehandel for å kjøpe seg fri fra kuttansvaret, og i tillegg betaler en relativt lav karbonpris, beskriver Klimakur til dels kostbare og upopulære kuttiltak i ikke-kvotepliktig sektor. Det kan oppleves urettferdig for en bonde som må legge om drifta at oljeselskap kan fortsette som før ved å kjøpe rimelige utslippskvoter og at internasjonale flyselskap i praksis er fritatt fra kutt.

Nå skal det også gjennomføres historiske kutt på kort tid. For at vi skal få mest mulig klimahandling, må klimapolitikken oppleves fornuftig og rettferdig. Vi krever derfor en vesentlig oppjustering av mål og tiltak knyttet til kvotepliktig sektor.

Samtidig innebærer en helhetlig klimapolitikk at Norge i større grad tar ansvar for de indirekte utslippene Norge står for i en verdikjedesammenheng. Dette er utslipp som skjer i andre land enn Norge, men som er en konsekvens av vårt forbruksmønster. Derfor foreslår vi også forbruksbaserte klimaregnskap som et supplement til territoriale klimaregnskap.

Offentlige investeringer må prioriteres ut ifra sin innvirkning på klima- og natur

Det grunn til å se nærmere på sammenhengene mellom klima og natur: Noen av tiltakene i Klimakur, spesielt tilknyttet bruk av bioressurser, risikerer å bidra til negative arealbruksendringer andre steder i verden som

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

oppveier for den positive kutteffekten her. Vi må velge klimatiltak som ikke forverrer naturkrisen. Derfor er det avgjørende at offentlig finansierte prosjekt blir målt og prioritert på bakgrunn av sin innvirkning både på klima og miljø. Dette er relevant både for Klimakur, koronakrisepakker og Nasjonal transportplan.

2 SEKTOROVERGRIPENDE TILTAK

Klimakrisen venter ikke – vi trenger kraftfulle virkemidler nå

Vi har ni år og åtte måneder på oss til å halvere Norges og verdens klimagassutslipp. Vi står overfor en eskalerende natur- og klimakrise – og i tillegg er 2020 preget av en global pandemi. Klimakur 2030s rolle er å bidra til klimakutt som monner, uten at tiltakene skaper negative konsekvenser for mennesker eller miljø.

Behovet for å igangsette kraftfulle virkemidler for å stanse klimakrisen, samt stabilisere norsk økonomi, har aldri vært større. I den pågående krisen ligger muligheten til å stake ut en ny retning for Norge: For en bærekraftig framtid, med trygge, grønne arbeidsplasser og gode liv med lavere karbonavtrykk.

Klimakur 2030 viser oss potensialet for store klimakutt – men synliggjør også utfordringene. Klimakur 2030 er ingen à la carte-meny: Før koronakrisen slo inn, var det klart at skal vi nå klimaforpliktelsene våre må vi gjennomføre alle tiltakene i utredningen. Og tiltakene er mer effektive jo raskere de igangsettes. Venter vi ett år med å handle, vil vi allerede ligge flere millioner tonn CO2 over klimabudsjettet.

Mange av tiltakene som skisseres i Klimakur vil rammes av nåtidsskjevhet: De kan gi innsparinger på sikt, men store investeringskostnader utgjør en vesentlig barriere. Etter koronaepidemien må vi forvente at den private investeringsviljen er lav – og det offentlige spiller en viktigere rolle. Derfor vil vi sannsynligvis trenge en aktiv stat på en helt annen måte enn vi hadde forestilt oss for et par måneder siden – og vi trenger store, offentlige tilskudd og rammevilkår for å investere i klimainfrastruktur og stimulere til økt aktivitet i de næringene som representerer langsiktig og bærekraftig verdiskapning.

Bruk grønne offentlige investeringer og sirkulære innkjøp til å øke konkurransekraften

Motkonjunkturpolitikk handler ofte om å øke de statlige investeringene og insentivene for bygg- og anleggssektoren. Utslippene fra bygg og anlegg forårsakes både av direkte utslipp fra næringen, men også av arealbruksendring, produksjon og transport av materialer til bygg og anlegg hvor utslippene tilskrives andre sektorer.

En grønn motkonjunkturpolitikk rettet mot bygg og anlegg har dermed en unik mulighet til å drive fram en raskere omstilling i denne sektoren og de næringene som leverer tjenester og ressurser til sektoren. Gjennom offentlige investeringer kan vi stille krav til nullutslippsteknologi og energibruk i bygg- og anleggsfasen. Vi kan også stille livsløpsbaserte utslippskrav og krav til sirkulære praksiser for leverandører av materialer og tjenester, både til bygg og anlegg, men også i offentlig sektor generelt. Det innebærer blant annet å prioritere renovering og reparasjon framfor nykjøp eller nybygg og det vil innebære å prioritere valg av produkter og ressurser som er gjenbrukte eller hvor gjenbruk og resirkulering er mulig. Dette vil på lengre sikt bygge opp konkurransekraften hos de involverte aktørene og dermed gi langsiktig verdiskapning og arbeidsplasser. Dersom offentlig sektor er villig til å betale mer for tjenesten når de stiller denne typen krav kan de bidra til å ta noe av investeringskostnaden og i tillegg legge grunnen for et bredere marked for disse aktørene i etterkant.

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Motkonjunktur mot økonomisk krise må ikke forverre natur- og klimakrisen

Verdens klimagassutslipp går nå ned som følge av koronaepidemien, som har gitt vesentlig lavere menneskelig aktivitet og forbruk. For eksempel har lønnsomheten i investeringer i fossile energikilder sunket dramatisk og prosjekter settes derfor på vent akkurat nå. En politisk behandling av Klimakur må sees i lys av den pågående pandemien. Spørsmålet er om vi velger å bruke krisen til å skape den nødvendige omstillingen som Klimakur er avhengig av, eller om vi bruker den til å forsegle det bestående, med de miljøbelastningene og samfunnskostnadene det medfører. Framtiden i våre hender vil advare mot en strategi tilsvarende det som skjedde under finanskrisen i 2008. Også denne krisen førte til at de globale CO2 utslippene gikk ned med over én prosent, men blant annet på grunn av mottiltakene mot den økonomiske krisen økte utslippene med nesten 6 % prosent det neste året, og fortsatte sin oppadgående trend.

Prioriter prosjekter med lav naturbelastning og langsiktig klimanytte

Arealbruksendring som følge av bygg og anlegg (utbygd areal) har ifølge Klimakur medført utslipp av 40 millioner tonn CO2-ekv. mellom 1990 og 2017 i Norge. De årlige utslippene er dermed på rundt to millioner tonn. Det er vesentlig at de utbyggingsprosjektene som prioriteres i årene framover kan forsvares i lys av klima- og naturkostnadene det medfører. Dermed er det å prioritere mellom utbyggingsprosjekter kanskje den viktigste jobben vi må gjøre i tiårene framover og også i denne kriseperioden. Vi trenger en helhetlig naturkur¹ som kan supplere Klimakur på disse områdene.

Mye ansvar hviler på kommunene som dermed må få tydelige retningslinjer, økt støtte og flere virkemidler slik som skissert i Klimakur. Framtiden i våre hender anbefaler at det gjøres nye vurderinger av allerede planlagte statlige utbyggingsprosjekter. Klima- og naturkostnaden ved arealbruksendring må stå i samsvar med våre nasjonale klima- og miljøforpliktelser. Denne typen gjennomgang er særlig vesentlig i forbindelse med planleggingen av ny NTP og må få konsekvenser for prioriteringen av bevilgninger over statsbudsjettet. Tiltak som gir lav naturbelastning og høy klimanytte bør naturligvis prioriteres raskt. Vedlikehold og fornyelse av jernbane og kollektivtransport er eksempler på dette. Tiltak som gir høy naturbelastning og lav klimanytte bør som hovedregel ikke gjennomføres.

Behov for en strategi for bærekraftig forbruk av bioressurser

Bruk av bioenergi utgjør en vesentlig del av tiltakene i Klimakur. Det planlegges for at bioenergien skal erstatte deler av de fossile energikildene i så godt som alle sektorer, inkludert kvotepliktig sektor. Samtidig etterspørres de samme bioressursene for å dekke andre behov. Dette gjelder alt fra mat- og fôrproduksjon til industriprodukter, bioplast, papir, tømmer og byggevarer. Klimakur viser at selv uten å ta hensyn til økende etterspørsel fra andre næringer enn ikke-kvotepliktig transportsektor så vil ikke Norge være selvforsynt med bærekraftig bioenergi fram mot 2030. Vi vil være avhengig av import fra et globalt marked hvor vi også må forvente at andre land øker etterspørselen etter verdens bioressurser. Faren er stor for betydelig miljøskade globalt som følge av økende press på naturressursene våre. Selv om biodrivstoff gir reduserte utslipp på den nasjonale klimastatistikken for Norge, risikerer vi, med denne strategien, at vi isteden bidrar til økte utslipp globalt. Bruken av bioressurser/bioenergi må derfor vurderes basert på et livsløpsperspektiv og ikke i et geografisk perspektiv.

¹ <https://www.nina.no/Aktuelt/Nyhetsartikkel/ArticleId/4961/Naturkur-er-n-248-dvendig-for-229-n-229-klimam-229-lene>

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Per i dag stilles det ikke bærekraftskrav til store deler av bioenergien eller bioressursene som er i bruk. Selv der det stilles bærekraftskrav tar man ikke høyde for indirekte arealbruksendringer og konsekvenser av dette. Framtiden i våre hender etterlyser en helhetlig analyse av forbruket og behovet for bioressurser i ulike næringer i årene framover. Det må settes opp et hierarki rundt hvilke næringer som skal ha forrang på forbruk av bioressurser hvor primære behov slik som matproduksjon må rangeres høyest. På bakgrunn av en slik analyse bør man videreutvikle bærekraftskriterier for hver enkelt sektor/produkt.

På grunn av usikkerheten knyttet til tilgjengelighet på bærekraftig biodrivstoff globalt, bør man begrense andel kutt som skal tas ved hjelp av biodrivstoff. Det tjener ingen om Norge kutter egne utslipp ved å øke klimagassutslippene globalt. Klimapolitikken kan ikke lene seg mer på biodrivstoff enn det som er et moderat anslag på tilgjengelighet fra norsk produksjon

I følge Klimakur vil behovet for biodrivstoff mot 2030 ligge på samme nivå som i 2018. Dette er gitt at alle de øvrige tiltakene i Klimakur gjennomføres. Det vil si et forbruk på rundt 650 millioner liter for ikke-kvotepliktig sektor. For luftfarten var det beregnet et behov på rundt 390 millioner liter i 2030 basert på framskrivninger før koronakrisen. I tillegg kommer behov i andre deler av kvotepliktig sektor. Klimakur anslår at norsk produksjon av avansert biodrivstoff vil gi tilgang på rundt 300 millioner liter avansert og bærekraftig drivstoff. Det viser at norsk behov for bærekraftig biodrivstoff vil være flere ganger høyere enn vi kan produsere selv, selv dersom behovet i luftfarten blir sterkt redusert i årene framover, og at vi vil være helt avhengig av import. Framtiden i våre hender er bekymret for at den internasjonale konkurransen om bioressurser kommer til å føre til økende etterspørsel også etter ikke-bærekraftig biodrivstoff som dermed kan gi økte klimagassutslipp internasjonalt, press på matjord og avskoging og vi anbefaler derfor at bruken av biodrivstoff for å oppfylle klimamålene våre reduseres ved å tilføre nye eller forsterkede tiltak.

Luftfarten og norsk utenriks skipsfart må inn i Klimakur

Luftfartens klimaforpliktelser er fragmenterte i ulike avtaler på ulike nivåer. Det fungerer ikke optimalt for å gi en felles retning for nasjonal klimapolitikk for denne sektoren. Også utenriks skipsfart er unntatt fra nasjonale klimaforpliktelser. Like fullt har Norge ansvar for alle våre utslipp under Parisavtalen. Mange av tiltakene som er utredet i Klimakur angår også luft- og skipsfarten. Dette gjelder blant annet biodrivstoff, CO₂-avgiften, godsoverføring, ladeinfrastruktur og logistikktiltak. Gjennom å aktivt utelate luftfart og utenriks skipsfart i analysene mister man muligheten for mer helhetlige analyser av tiltakene i Klimakur. Det er uoversiktlig og skaper unødvendig gnisninger mellom ulike samfunnssektorer i spørsmålet om byrdefordeling.

Den internasjonale luftfarten har i flere tiår slitt med sterk utslippsvekst uten en visjon om å sikre utslippskutt av betydning. Selv innenfor EUs kvotesystem har luftfartens utslipp økt med over 25 % siden inkludering i kvotesystemet i 2013.² Med den pågående koronakrisen er situasjonen snudd på hodet. Trafikken og dermed utslippene er dramatisk redusert. Det er usikkert om trafikken noen gang vil ta seg opp igjen til det samme nivået som den var på før krisen. Likevel er fortsatt luftfarten en fossilbasert næring i dag. Det vil kreve store investeringer å omstille sektoren til en framtid i lavutslippssamfunnet og vi bør ikke ha som politisk ambisjon å bygge opp igjen luftfarten slik den var før krisen.

Framtiden i våre hender foreslår isteden at regjeringen gjeninntar en mer aktiv rolle i luftfartssektoren etter modell fra jernbanesektoren. Staten kan sikre nødvendig infrastruktur gjennom økt bruk av anbudsruiter og

²<https://www.transportenvironment.org/state-aviation-ets>

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

samtidig stille klare miljø- og klimakrav til flyoperatører på norske lufthavner. Staten kan ta aktivt eierskap over prosessen med utvikling og bestilling av elektriske fly til både innenriks og, på sikt, kortere utenriksdistanser. Dette vil bidra til teknologiutvikling, oppbygging av kompetansemiljøer og verdiskapning i Norge, og sette i gang teknologiutvikling som kan få store, positive globale effekter. Se også egne høringsinnspill fra Framtiden i våre hender til Luftfartsutvalget og Program for elektrifisering av luftfarten for flere detaljer og innspill.

Kvotepiktig sektor må være del av den helhetlige nasjonale klimapolitikken

Effektivitet har lenge ligget som en grunnsten i norsk klimapolitikk. Det samme har skillet mellom kvotepiktig og ikke-kvotepiktig sektor. Klimakur 2030 viser med all tydelighet at vi for å nå våre klimamål for ikke-kvotepiktig sektor, vil måtte iverksette tiltak som er langt dyrere enn kvoteprisen i EU ETS. Videre hviler den folkelige oppslutningen og legitimiteten til norsk klimapolitikk på usikker grunn på grunn av forskjellbehandlingen mellom sektorer. Hvorfor skal en kjøttproduserende bonde tvinges til redusert produksjon, når oljeselskapene kan kjøpe seg til større utslippstillatelser for en relativt billig penge?

Norsk klimapolitikk må tørre å gripe inn i kvotepiktig sektor, og har en rekke regulatoriske muligheter til å redusere våre utslipp i sektoren. Det åpenbare eksempelet er ved å stoppe eller bremse tildelingen av nye letetillatelser på norsk sokkel, som vil ha langt større klimaeffekt enn de petroleumsrelaterte tiltakene skissert i Klimakur 2030.

Forbruksbaserte utslipp må bli en del av norsk klimapolitikk

Vår offisielle klimastatistikk er basert på prinsippet om geografisk avgrensning av kilden til klimagassutslippene. Dette er en god metode for å unngå dobbelttelling av utslippene globalt. Men det gir oss en begrenset forståelse for driverne bak klimagassutslipp internasjonalt. Det er estimert at 60 prosent av verdens klimagassutslipp og mellom 50-80 prosent av verdens land-, material- og vannforbruk kommer fra [husholdningers forbruk](#) og produksjon av varer og tjenester som kjøretøy, flyreiser, klær, mat og andre hverdagsprodukter. En stor del av klimagassutslippene knyttet til materialbruk og vareproduksjon skjer utenfor Norge. Som følge av Norges høye velstandsnivå har vi høye forbruksbaserte utslipp. Forbruket vårt bidrar dermed til økte, geografiske utslipp internasjonalt, men det synes ikke på vårt offisielle klimaregnskap.

Motsatt gjelder det også at når Norge og EU skal i gang med den omfattende omstillingen til en mer sirkulær økonomi, så ser vi ikke den fulle klimagevinsten av dette på den nasjonale klimastatistikken vår. Ulempen med dette er at vi går glipp av et viktig virkemiddel for klimakutt med globale effekter når vi ikke utnytter den store muligheten vi har med et forbruksbasert klimaregnskap til å veilede til å velge annerledes som forbrukere. Dette omfatter både offentlig sektor som innkjøper og forbruker av varer og tjenester, og det gjelder forbruket i alle de norske private husholdningene. I Sverige har man derfor innført forbruksbasert klimastatistikk som et supplement til den geografiske klimastatistikken. Det tilfører nyttige verktøy i klimapolitikken og øker mulighetene for vi globalt skal klare å nå klimamålene våre.

Vi trenger verktøy for involvering av befolkningen

Tiltakene i Klimakur forutsetter at du og jeg er villige til å gjøre store endringer i hverdagen. Da er det viktig at den norske klimapolitikken blir en sosial politikk, som oppleves rettferdig og forståelig. Det omfatter valg av virkemidler og kommunikasjon rundt klimapolitikken vår.

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Måten vi fører klimaregnskap på i dag og store deler av debatten om klimapolitikken er ikke spesielt godt egnet til å mobilisere befolkningen til klimadugnad. Det er vanskelig å synliggjøre at ditt bidrag kan utgjøre en forskjell, nettopp fordi mange av de bidragene vi kan gjøre på individuelt nivå vil gi størst effekt internasjonalt, og ikke på det nasjonale regnskapet. Derfor er forbruksbasert klimaregnskap et viktig virkemiddel for å mobilisere folk. Med et forbruksbasert klimaregnskap kan man synliggjøre på hvilken måte det har noen effekt at du og jeg velger kollektivtransport, kutter flyreiser, reduserer klesforbruket, velger gjenbruk fremfor nye ressurser, kutter kjøttforbruket og matsvinnet osv. Et forbruksbasert klimaregnskap er en veileder til klimahandling og det understøtter de allerede foreslåtte tiltakene i Klimakur. Forbruksbaserte klimaregnskap og medfølgende klimapolitikk bidrar derfor til måloppnåelse for nasjonale utslippskutt og kan øke forståelsen og oppslutningen om klimapolitikken i befolkningen.

I forlengelsen av dette vil det være nyttig og nødvendig med kampanjer for mer direkte veiledning rettet mot befolkningen à la Sykle til jobben og MatVinn-familier. Enkelte slike virkemidler finansieres i dag gjennom Klimasats. Ambisjonsnivået i Klimakur forutsetter en sterk oppskalering av denne typen holdnings- og vaneendrende kampanjer og tiltak.

Framtiden i våre hender forslår:

- *Staten må stille krav til nullutslippsteknologi, livsløpsbaserte utslipp og sirkulære praksiser i sine alle sine investeringer og offentlige innkjøp.*
- *Det må utvikles sektorspesifikke veiledere basert på livsløpsbaserte utslippskrav og sirkulære praksiser til bruk i alle offentlige innkjøp og investeringer. Som utgangspunkt for videre arbeid kan verktøyet VegLCA hos Statens Vegvesen nevnes.*
- *Det utvikles en Naturkur som et supplement til Klimakur for å begrense klimaskade fra naturinngrep og ta vare på økosystemer og arts mangfold.*
- *Motkonjunkturinvesteringer prioriteres for prosjekter som gir minimal naturbelastning og høy klimanytte, for eksempel vedlikehold og fornyelse av jernbane og kollektivtrafikk. Når det gjelder veiinvesteringer bør i hovedsak klimatilpasning prioriteres framfor utbygging i årene framover. Prosjekter som gir høy naturbelastning og lav klimanytte bør ikke gjennomføres.*
- *I forbindelse med ny NTP må klima- og miljøkonsekvenser av arealbruksendringer i prosjekter inngå i analysene og prioriteringene av prosjekter slik at vi sikrer at vi når klimamålene våre fram mot 2030 og 2050 og NTP må dokumentere på hvilken måte prosjektene samlet bidrar til måloppnåelse i Klimakur.*
- *Bruken av bioenergi som klimatiltak må vurderes basert på livsløpsmetode, ikke geografisk metode.*
- *Utvikle en bærekraftsstrategi for forbruk av bioressurser i alle sektorer i Norge hvor tilgangen og offentlige virkemidler prioriteres etter et hierarki hvor primære behov rangeres øverst.*
- *Utvikle sektorspesifikke bærekraftskriterier for all bruk av bioressurser i Norge (inkludert importerte ressurser) som også inkluderer risiko for indirekte arealbruksendring.*
- *Tilpass bruken av biodrivstoff som klimatiltak til et moderat anslag på produksjonsnivået for avansert biodrivstoff i Norge fram mot 2030.*
- *Inkluder luftfart og internasjonal skipsfart i Klimakur og utvikle sektorvise utslippsmål for disse.*
- *Bruk lufthavnavgiftene aktivt og still tydelige miljø og klimakrav til flyselskaper på norske lufthavner i tråd med kutt mål for luftfarten.*

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

- *Ta eierskap til prosessen for utvikling og bestilling av elektriske fly til bruk på norske lufthavner, for eksempel etter modell fra jernbanesektoren og Norske Tog AS.*
- *Regjeringen bør sette et samlet mål for faktiske kutt i geografiske klimagassutslipp, på tvers av kvotepliktig og ikke-kvotepliktig sektor. Målet må kunne brytes ned på sektornivå og årlige klimabudsjetter for hver sektor.*
- *Norske klimaplaner bør ikke lenger være avgrenset til ikke-kvotepliktig sektor.*
- *Innfør forbruksbasert klimastatistikk som et supplement til den offisielle klimastatistikken. Klimastatistikken skal ha som formål å identifisere effektive klimatiltak for både offentlig og privat sektor med både nasjonal og global effekt. Klimastatistikken skal også ha som formål å veilede og mobilisere befolkningen til klimadugnad.*
- *Utvikle flere og nye former for sosialt støttende tiltak i klimapolitikken. Oppskaler midlene til Klimasats og satsingen på vaneendring i befolkningen gjennom direkte veiledning og adferdsendrende kampanjer og tiltak.*

3 TRANSPORT

For å minske sårbarheten i Klimakur og øke muligheten for å nå klimamålene våre bør enkelte av tiltakene skissert forsterkes og man bør tilføre nye tiltak. Under er en liste over Framtiden i våre henders forslag til forsterkede og nye tiltak for veitransporten.

Utvide nullvekstmålet

Nullvekstmålet i byområdene har så store positive effekter for miljø, folkehelse og arbeidsliv at det bør være en selvfølge at dette målet gjennomføres slik det ligger i dag. I tillegg beregner Klimakur effekten av å utvide nullvekstmålet til flere byområder og til å omfatte reduksjonsmål for ambisiøse byområder (etter Oslo og Trondheims eksempel). De anslår at klimaeffekten av dette tiltaket dermed vil dobles.

Prioriter logistikktiltakene, men det gjelder også persontrafikken

Reduksjon i transportomfang gir stor miljøeffekt i mer utvidet forstand enn bare klimaeffekt. Logistikktiltak kan bidra til dette og bør prioriteres høyt. Det må utvikles nye virkemidler for å skape innovasjon og omstilling som bidrar til redusert transportomfang. Bompenger og veiprisering er åpenbare virkemidler for å begrense transportomfanget og mulighetene her må utredes videre. I tillegg har offentlig sektor en stor mulighet som forbruker. Offentlige myndigheter kan til eksempel velge en tjenestetilbyder som gjør effektiviseringstiltak rundt varelevering for å begrense transportmengden, som velger varelevering via jernbane framfor veitransport eller fly, eller som benytter sykkel som transportmiddel på sine korte tjenestereiser. Det må utvikles sektorspesifikke veiledere basert på livsløpsbaserte utslipp som gjør det enklere å stille denne typen krav på alle nivåer i offentlig sektor.

Det bør også utredes flere muligheter for å begrense transportomfanget av persontrafikk nasjonalt og ikke bare gjennom nullvekstmålet. Det er nærliggende å vise til tiltak som også etter koronakrisen kan øke bruken av hjemmekontor og bruken av digitale tjenestereiser. Slike endringer kan i stor grad framforhandles i avtaler mellom partene i næringslivet, men staten kan også gå inn i dialogen om tilrettelegging. Terskelen for å lykkes med en slik politikk bør være betydelig lavere etter erfaringene fra den pågående koronakrisen og muligheten er

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

stor for at denne krisen vil skape varig endring av vaner og framskynde utviklingen av ny teknologi.

Reiselivsnæringen krever egne tiltak

Reiselivet står overfor noen åpenbare og store utfordringer i årene framover. Både fordi utslippene fra internasjonal luftfart og cruiseturisme har vært sterkt økende, men nå også fordi så godt som hele næringen lider store økonomiske tap som følge av koronakrisen. Reiselivet krever derfor egne sektorspesifikke tiltak. Akkurat nå er de største utslippene fra reiselivsnæringen, luftfart og cruiseaktivitet, vesentlig reduserte. Klimakur bør derfor bidra til å sikre en omstilling for næringen, istedenfor å vente på at utslippene går tilbake til normalen igjen. Flere nordmenn vil oppdage kortreiste ferier i år, men det er fortsatt vanskelig å si hvordan reisevirksomheten innenlands vil bli i sommer. Mye tyder nå på at mulighetene for utenlandsreiser med fly vil bli langvarig svekket av koronakrisen. Reiselivsnæringen må i mer bærekraftig retning til å basere seg på mer kortreist turisme framfor å gjøre seg avhengig av langdistanse flytrafikk.

Forbruket av reiser er tett knyttet til velstandsvekst. Det er ikke et mål i seg selv at nordmenn ikke skal bruke velstanden sin på forbruk av reiseliv, men den må være bærekraftig. Som utgangspunkt gir det et lavere miljø- og klimafotavtrykk å ha et høyt forbruk av opplevelser og arrangementer framfor varer og produkter. Derfor ligger det uutnyttede potensialer i å utvikle den kortreise reiselivs- og opplevelsesnæringen til å bli enda mer bærekraftig og enda mer attraktiv for nordmenn. Framtiden i våre hender mener derfor at bærekraftige reiselivsopplevelser, inkludert transporten til destinasjon, må få økt omstillingsstøtte framover. Et bærekraftig reiseliv må støtte opp om omstilling og inkludere utslipp som vanligvis tilskrives andre samfunnssektorer, slik som transport, matproduksjon og avfall, ressursforbruk og valg av materialer og arealbruksendring og økologi. Dermed spiller også utviklingen av en strategi for et bærekraftig reiseliv i Norge en viktig rolle for Klimakur.

En bærekraftig reiselivsnæring er helt avhengig av at Norge satser på kollektive transportløsninger over hele landet. Da kan vi få overføring av feriereiser fra fly og personbil til kollektivtransport. Særlig trenger jernbanetilbudet en kraftig oppgradering med tanke på reiselivsvennlige løsninger og denne satsingen haster. Det finnes et voksende folkelig engasjement for å velge togferie framfor flyreiser som ikke får utløp som følge av at jernbanen mangler kapasitet i form av togmateriell og avganger. Det haster å få på plass økt kapasitet for feriereiser med jernbane. Det behøves flere sovevogner, enklere reservasjons og bestillingsløsninger for reiselivsaktører, brukervennlig bestillings og billettløsninger mot utlandet og en sterk satsing på fjerntog, både internt og mot utlandet.

Raskere utfasing av fossilbiler fra personbilparken

Virkemidlene for elektrifisering av personbilparken har så langt først og fremst dreid seg om å fase inn elektriske biler. Det er på høy tid å iverksette virkemidler for å fase ut fossile biler. Det bør utredes hvilke potensiale som finnes ved å få en raskere utfasing av fossilbiler og hvilke virkemidler som kan være mest effektive for å oppnå dette.

En åpen debatt og et tydelig politisk mål for dette er også mest rettferdig overfor forbrukerne. Selv om den siste nye fossilbilen skal selges i desember 2024, så lever en gjennomsnittlig personbil en gjennomsnittlig norsk personbil i dag i 17 år. Og det er ikke samfunnsnyttig at vi skal legge til rette for å ha fossile personbiler rullende på norske veier i 2041. Derfor må forbrukerne få informasjon om når fossilbilene er tenkt faset ut og ved å framskynde dette kan vi få vesentlig større klimaeffekt fram mot 2030. Det finnes flere mulige virkemidler for å oppnå dette, men ett eksempel kan være å sette et varslet årstall for forbud mot bruk av fossilt drivstoff i

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

personbiler, ikke ulikt forbudet mot fyringsolje i bygg. Dette kan for eksempel kombineres med økt og betinget vrakpant og eventuelt støtteordninger til lavinntektshusholdninger. Et annet alternativ er å varsle en gradvis, kraftig opptrapping av drivstoffavgiftene.

Nye tiltak for gods på jernbanen

Jernbanen har en svært viktig rolle fram mot 2030 når det gjelder persontransport, men i enda større grad for gods. Mens Europa satser på godsoverføring, har Norge kommet lengre med elektrifisering av veitransport. Det er likevel stor risiko for at elektrifisering av tunge lastebiler kan ligge lenger ut i tid enn det som er beregnet i Klimakur. Dette er ikke minst relevant for utenlandske fraktselskap. I Norge har vi en godt etablert infrastruktur for frakt av gods på jernbane, særlig for enkelte produkter som tømmer og malm, men også for transport av dagligvarer, post og forbruksartikler. Den aller viktigste oppgaven framover handler om å ta vare på og styrke det fortrinnet vi har. Det vil også være viktig å vurdere strategisk hvilke nye godsstrømmer som vil trenge særlig tilrettelegging i tiårene framover.

Med tanke på å forbedre norsk konkurransekraft vil det være en fordel å tilby norske eksportvarer mest mulig miljøvennlige transportalternativer mot utlandet, som for eksempel sjømat eller industrivarer. Jernbanen har både infrastruktur og togmateriell med svært lang levetid. Det gir lav ressurs- og klimabelastning i et livsløpsperspektiv. Mens en lastebil i gjennomsnitt har en levetid på sju år lever et godstog gjerne i 40 år. Når et godstog erstatter 25 lastebiler per strekning får vi store miljøgevinster i form av lavere press på veiene, mindre mikroplast, mindre støy, mindre luftforurensning og klimagassutslipp og færre produserte og skrotede lastebiler. Både Norge og EU skal inn i en sirkulær omstillingsprosess hvor vi skal sørge for mindre uttak av jomfruelige ressurser framover. Jernbanen har en viktig rolle her og tiltakene kan få større klimaeffekt dersom vi i tillegg til investeringer og støtteordninger også tar i bruk virkemidler for sirkulær omstilling, for eksempel gjennom offentlige anskaffelser.

Godsnæringen på sjø og bane møter ikke bare konkurranse fra veitransporten, men også fra luftfarten. I et klimaperspektiv er det uheldig at en av våre største eksportnæringer, sjømatnæringen, i stor grad baserer seg på vekst i flytransport for å nå markedene sine. En Sintef-rapport fra februar 2020 viser at utslippstallene fra lakseeksporten er store.³ Det har i mange år vært aktiv norsk politikk å øke eksporten av fersk norsk laks til andre kontinenter, men uten å ta inn over oss at transportmetoden ikke vil være mulig i et lavutslippsamfunn. Dersom Norge ønsker å beholde konkurranseposisjonen for denne næringen må vi satse aktivt på mer miljøvennlige transportformer og ny teknologiutvikling på jernbane og sjø. Som eksempel vil vi gjerne trekke fram initiativet for [eksport av sjømat på bane fra Narvik og til Kina](#).

I lys av koronakrisen vi nå opplever vil det være ekstra stort behov for å sikre jernbanens konkurransekraft i tiden framover. Lave drivstoffpriser øker risikoen for at næringen blir utkonkurrert av godstransport på vei. Prismessig vil godstransporten på bane få det enda vanskeligere i tiden framover. Risikoen er at vi mister en svært ressurs- og klimaeffektiv varetransportløsning for norsk næringsliv og forbrukere, og at vi vil oppleve sterkt økende belastning fra tunge vogntog på veiene og økte klimagassutslipp.

Ett kilo fersk laks spist i Shanghai medfører klimautslipp tilsvarende 20,2 kg CO₂, 10,4 kg av dette kommer fra flyfrakten. https://www.sintef.no/contentassets/0ec2594f7dea45b8b1dec0c44a0133b4/report-carbon-footprint-norwegian-seafood-products-2017_final_120220.pdf

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Det er viktig at staten synliggjør viljen til å satse på godstransporten på jernbane ved å nå prioritere investeringer og tiltak som kan øke konkurransekraften på andre måter. Dette kan være sikring mot forsinkelser gjennom vedlikehold, utbygging av krysningsspor, gi godstransporten høyere prioritet på banen framfor persontransport, satsing på terminaloppgradering og utbygging, samt teknologisk utvikling for økt brukervennlighet for kunder. I tillegg må staten aktivt gå inn og etterspørre transportløsninger på jernbane gjennom offentlige anskaffelser og utforske nye ordninger som kan støtte opp under næringslivsaktører som er villige til å satse på godstransport på jernbanen og til å utvikle dette som sitt konkurransefortrinn framover.

Framtiden i våre hender foreslår:

- *Nullvekstmålet utvides som minimum i tråd med Klimakurs beregninger.*
- *Utvikle veipricing som virkemiddel for å sette en pris på miljø og samfunnskostnaden av transport og for å begrense transportomfanget nasjonalt.*
- *Offentlig sektor må bruke sin innkjøpsmakt til å etterspørre tjenester som minsker transportomfanget, for eksempel gjennom bruk av Difis veileder for sirkulære anskaffelser og livsløpsbaserte miljøkrav tilpasset ulike sektorer.*
- *Staten må justere statens reiseregulativ samt se på hvordan skatte- og avgiftspolitikken kan brukes til å fremme bruken av hjemmekontor og webbaserte møter framfor tjenestereiser.*
- *Offentlige myndigheter må gå aktivt inn og stimulerer utvikling av kortreist og bærekraftig reiseliv gjennom omstillingsstøtte til reiselivsaktører. Den kommende bærekraftsstrategien for norsk reiseliv må støtte opp under Klimakur.*
- *Det må satses progressiv på bærekraftig transport for reiselivsnæringen i Norge. Dette inkluderer et helt annet ambisjonsnivå for reiselivsvennlig togtilbud og smarte kollektive løsninger ved reiselivsdestinasjoner. Denne typen tiltak må prioriteres tidlig i perioden.*
- *Sett en langsiktig dato for forbud mot fossile personbiler. Kombiner dette med støttetiltak m for eksempel økt vrakpant eller støtteordninger til lavinntektshusholdninger.*
- *Prioriter investeringer som øker konkurransekraften og brukervennligheten for gods på bane raskt.*
- *Bruk offentlige innkjøp til å etterspørre godstransport på bane, for eksempel gjennom å stille livsløpsbaserte miljøkrav.*
- *Utvikle en strategi for å støtte næringslivsaktører som er villige til å satse på godstransport på bane for sine produkter.*

4 JORDBRUK

Klimakur legger stor vekt på redusert kjøttforbruk som klimatiltak - hele 47% av kuttene i jordbrukssektoren skal komme i form av kjøttkutt. Husdyrene våre står i det nasjonale klimaregnskapet for mesteparten av utslippene fra jordbrukssektoren, og krever store arealer og ressurser. Avhengigheten av fôrimport gjør at kjøtt- og melkeproduksjonen ikke er basert på egne ressurser, og kan dermed opprettholdes på et mye høyere nivå enn det er ressursmessig grunnlag for. Selv dersom man lykkes med det pågående arbeidet med optimalisering av avl og fôr for å redusere metanutslipp fra husdyra, er kjøtt likevel er blant de matvarene med desidert høyest

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

klimaavtrykk. Det er derfor god grunn til å tilrettelegge for et kosthold som er mer plantebasert, om vi skal nå våre mål.

Plantebasert kosthold

Framtiden i våre hender mener det er viktig at virkemidler som fører til en halvering av *kjøttforbruket* iverksettes raskt. Kostholdsending tar tid og vi har knappe marginer for å nå klimamålene. Kjøttforbruket har siden 2016 vist en svak nedgang, og man kan derfor hevde at vi er på riktig vei. Men nedgangen har ikke kommet av seg selv, den er et resultat av mangeårig informasjonsarbeid fra miljøorganisasjoner, klimaforskere, kostholdsekspertene og andre. Skal man oppnå de ambisiøse målene om redusert kjøttforbruk slik det er skissert i Klimakur, trenger vi solide politiske virkemidler.

Kjøtt er den matvaren som oftest er gjenstand for prisdumping. Dette er dokumentert i Framtiden i våre henders rapport [Høy pris for billig kjøtt](#) (2018). Kjødene har lokkepriser på kjøtt for å tiltrekke seg kunder. Tap av fortjeneste på kjøtt tas inn ved økte priser på frukt, grønt og andre salgsvarene. Vi trenger et forbud mot salg av mat med tap for å forhindre denne typen prissetting som gir grunnlag for et unødvendig høyt kjøttkonsum og som bidrar til å få kjøttprisene på nivå med produksjonskostnadene.

Plantebasert jordbruk

I tillegg trengs det virkemidler for å redusere *kjøttproduksjonen*. Her er det to svært viktige hensyn som må ivaretas: Omstillingen til mer plantebasert jordbruk må tilrettelegges slik at det ivaretar arbeidsplasser og arealbruk – og den gjenværende kjøttproduksjonen må bli mer bærekraftig.

Jordbruket må bli mer plantebasert og slik produsere mer av det framtidens forbruker vil ha. Vi har de siste årene opplevd et økende overskudd av norsk sau, svin, kylling, egg og melk i markedet. Når kjøttforbruket går ytterligere ned, risikerer overskuddet av norske husdyrprodukter å bli enda større. Dette vil være kritisk for inntektsgrunnlaget til bøndene - og for klimaet. Det trengs derfor en kraftig omlegging av jordbrukspolitikken for å bedre rammevilkårene i grøntsektoren, samt styrke subsidier til grønnsaker, matkorn, frukt og bær. Overgangen til et mer plantebasert jordbruk må bli en vintersak for bøndene. Framtiden i våre hender foreslår en kraftfull tiltakspakke for redusert kjøttforbruk (forklart i kursiv i bunn av kapittelet).

Bærekraftig kjøttproduksjon

Det vil også bli viktig å endre kjøttproduksjonen i mer klima- og miljøvennlig retning: Ved stor reduksjon i kjøttforbruket uten øvrige tiltak, risikerer man at de mest marginale arealene går ut av drift. Det blir viktig å optimalisere arealbruken slik at den beste matjorda benyttes til matvekster og matkorn – og husdyrproduksjon i størst mulig grad foregår i de marginale områdene.

Samtidig kan et mer ekstensivt husdyrhold, hvor beitedyrene får større deler av fôrseddelen sin fra gress og urter, være en måte å beholde mer av det marginale arealet i hevd, samt holde på arbeidsplassene i næringen. Mange rødlistede arter avhenger av tidligere beiteområder som nå står i fare for å gå tapt fordi dyrene går mindre på utmarksbeite. Mer utmarksbeite vil derfor være bra både for ressursutnyttelsen, det biologiske mangfoldet - og målet om å ha landbruk i hele landet. Tilskuddene til utmarksbeite og setring bør derfor økes, kraftfôrprisen må bli høyere enn den er i dag og bonden bør belønnes for de økosystemtjenestene dyrene yter ved å gå lengre ute på beite.

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

I dag avhenger kjøtt- og oppdrettsnæringen i stor grad av importerte fôrråvarer som brasiliansk soya. På tross av at soyaen Norge kjøper er sertifisert avskogingsfri, bidrar importen til å øke etterspørselen etter soya totalt sett. Slik legger vår soyaimport press på allerede utsatte naturområder, og bidrar med stor sannsynlighet til ytterligere avskoging i regnskogen og savanneskogen i Brasil.

I tillegg til økt utmarksbeite, bør husdyrene våre i større grad spise fôr fra bærekraftige råvarer. Med det menes råvarer som ikke fører til ytterligere avskoging eller arealendring og som i minst mulig grad konkurrerer med menneskene om matfatet. Det bør satses på storskala utvikling av fôr basert på mer bærekraftige råvarer, som alger, insekter og ulike typer avfall og sidestrømmer, som treflis.

Matsvinn og sirkulært jordbruk

Det såkalte "Kostholdstiltaket" inkluderer i tillegg til redusert kjøttforbruk også redusert matsvinn. Dette vil blant annet kreve holdningsendringer, og derfor er flere av virkemidlene som foreslås, forbrukerrettede. Men matsvinnet skjer i hele verdikjeden og det vil være nødvendig å stille krav også til bønder, matindustri, grossist og dagligvare for å få bukt med problemet. Mye av matsvinnet hos forbruker skyldes også strukturer i butikken som fører til at vi kjøper mer enn vi får spist opp hjemme. Det bør presiseres at dagligvarekjedene har et ansvar også der.

Framtiden i våre hender har tidligere foreslått en matkastelov som lovfester deltakelsen i *Bransjeavtalen mot matsvinn*, og som sikrer at vi når målet om halvering av matsvinnet innen 2030. Bransjeavtalen har gjort store framskritt allerede, men deltakelsen her er frivillig og det er mange større aktører som ikke deltar. Avtalen gir heller ikke tilstrekkelige incentiver til å gjøre de grepene som virkelig monner og som vi vet kommer til å koste butikkene mer enn det som regnes som lavhengende frukt. Store deler av verdikjedens svinn er ikke kartlagt enda, og dette arbeidet bør videreføres.

I tillegg til matsvinn, finnes det mange ressurser på avveie i jordbruket: Fosfor, som globalt er en knapp ressurs, lekker ut i grunnvann og i fjorder. Hønse- og kjejkjøtt brukes som fyllmasse i sement, og fiskeslam skaper algeoppblomstring i fjordene. Man trenger en bedre kartlegging av ressurser på avveie, som grunnlag for å skape et marked for gjenbruk av disse ressursene. Jordbruket – og oppdrettsnæringen - bør ha som mål å lukke næringscyklusene for å bevare naturkapital og forhindre overforbruk av ressurser.

Sidestrømmer og avfallsprodukter bør i større grad benyttes – og derfor mener vi et tiltak som å øke andelen husdyrgjødsel som går til biogassproduksjon, er svært positivt. Tiltakene på veitransport viser at det vil bli utfordrende å skaffe nok avansert biodrivstoff og for å forhindre at biodrivstofftiltakene fører til forbruk av lite bærekraftig biodrivstoff, vil biogass være et viktig supplement. Men investeringskostnadene til biogasstiltaket er høye – og man er avhengig av å blande inn matavfall i bioresten for å få god nok næringsverdi til at det kan benyttes som jordforbedring. Da må man løse utfordringene knyttet til plast og mikroplast i matavfallet.

Økologisk som spydspiss

I Klimakur diskuteres flere tiltak for økt karbonlagring i jord – blant dem bruk av fangvekster, biokull og ulike agronomiske praksiser som vil styrke jorda som karbonlager. Matjorda vår er et viktig karbonlager, og de siste årene har en rekke rapporter pekt på sammenhengen mellom høyt karboninnhold i jorda og god fruktbarhet, robusthet mot erosjon og høyt mikroliv i jordsmonnet.

Den tidligere nevnte rapporten fra [NINA \(2020\)](#) understreker behovet for robuste økosystemer og bevaring av biologisk mangfold for å opprettholde karbonlagrene i naturen, også i matjorda. Etter Klimakur ble lansert, har

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

også Landbruksdirektoratet sluppet sitt [Nasjonalt program for jordhelse](#) – hvor det understrekes at det økologiske jordbruket besitter stor kompetanse på dette feltet, som forklares med grunnprinsippene økologien er tuftet på: “Økologisk landbruk baserer seg på prinsippene helse, økologi, rettferdighet og varsomhet. Særlig innen to av prinsippene, helse og økologiprinsippet, er jordkvalitet, jordhelse og jordbiologi viktige områder som gårdbrukeren og forskerne jobber etter.”

Økologisk mat er dyrket uten kjemiske sprøytemidler og kunstgjødsel - og tar mer hensyn til naturen, biologisk mangfold, biene og en levende matjord. [Stadig flere studier](#) konkluderer med at det enorme fallet i insekter, og særlig bier, [skyldes sprøytemidler](#). Det er også [dokumentert høyere biologisk mangfold, høyere jordfruktbarhet og vannkvalitet på økologiske gårder enn på](#) konvensjonelle gårder hvor det brukes sprøytemidler. Det er stort fokus på sirkularitet og kretsløp da det økologiske jordbruket stiller krav til bruk av eksterne innsatsfaktorer (ingen importerte sprøytemidler, kunstgjødsel, krav til lokale og bærekraftige fôrråvarer).

En fersk rapport om bærekraft i jordbruket fra [Telemarksforskning \(2020\)](#) konkluderer med at det økologiske jordbruket ligger foran det konvensjonelle på en rekke bærekraftindikatorer - først og fremst på sirkulær, effektiv ressursbruk, på karbonlagring i jord og på biologisk mangfold.

Økologisk jordbruk har dermed noen fortrinn når det gjelder karbonlagring i jord, sirkulær ressursbruk, styrkning av økosystem og biologisk mangfold. Dette er viktige aspekter av matproduksjonen vår hvor det økologiske jordbruket har stor kompetanse - og dets posisjon som spydspiss burde derfor styrkes.

I tillegg vil det økologiske jordbruket vært et viktig marked for biorest, et biprodukt fra biogassproduksjon som vi vil ha stor tilgang på ved økt produksjon av biogass fra husdyrgjødsel, som er et av tiltakene i Klimakur. Mineralgjødselproduksjon er i dag en svært energikrevende industri som avhenger av stort tilfang fossil energi - og utvinning av råvaren fosforstein, som er en knapp og snart uttømt ressurs globalt. Det vil derfor være flere klima- og miljøgevinster ved å redusere avhengigheten av mineralgjødsel.

Framtiden i våre hender foreslår:

- *En tiltakspakke for halvering av kjøttforbruket:*
 - Forbud mot salg av mat med tap.** Et slikt forbud vil gjøre det umulig for matvarekjedene å dumpe prisen på kjøtt og ta igjen tapet på andre varer, slik det i dag gjøre. Et forbud vil bidra til at kjøtt (men også andre matvarer) prisen høyere og mer i overensstemmelse med produksjonskostnadene.
 - Provenynøytral klimaavgift på kjøtt** hvor avgiftsmidlene går til bærekraftig omstilling i jordbruket, etter modell fra andre sektorer. En slik avgift kan være differensiert mellom ulike kjøttyper og være basert på snittet av globale utslippstall for kjøttproduksjon.
 - Plantebaserte offentlige innkjøp:** Krav til høy andel plantebasert mat i offentlige kantiner og storkjøkken. Kravene kan også inkludere høy andel lokale og økologiske råvarer.
 - Ett felles opplysningskontor:** Endre Omsetningsloven, slå opplysningskontorene sammen og gi dem et felles oppdrag med både jordbrukspolitiske, helsepolitiske, og miljøpolitiske mål: Bidra til at et norsk kosthold som oppfyller både kostholdsråd og bærekraftsmål.
 - Økte tilskudd til grøntsektoren i norsk landbruk.** Deriblant kompenserende tilskudd til bønder som har dokumentert lavere utslipp i sin produksjon enn snittet og omstillingsmidler for å håndtere bønder som

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

vil legge om fra husdyr til planteproduksjon.

- *Jordbrukspolitikken bør sikre at den beste matjorda prioriteres til grønnsaker, matkorn, frukt og bær.*
- *Økte tilskudd til ekstensivt og bærekraftig dyrehold med krav til økt utmarksbeitetid.*
- *Økt målpris på korn uten tilsvarende nedskrivning av prisen på kraftfôr.*
- *Krav til utfasing av soya i kraftfôret innen 2030.*
- *Økte tilskudd fra Innovasjon Norge til utvikling og kommersialisering av bærekraftige fôrressurser.*
- *En matkastelov som lovfester deltakelse i Bransjeavtalen mot matsvinn gjennom hele verdikjeden, og sikrer at vi når målene om halvering av matsvinnet i Norge.*
- *Kartlegging av ressurser på avveie i jordbruket, for å sikre en mer sirkulær ressursbruk.*
- *Mål om lukkede næringsssykluser i jordbruket og oppdrettsnæringen innen 2030.*
- *Styrking av det økologiske jordbruket som spydspiss for miljøvennlig og sirkulært jordbruk.*

5 ANDRE TILTAK

EU-kommisjonens handlingsplan for sirkulærøkonomi, ble presentert i mars 2020 og er også gjeldende for EØS-området. Planen er det mest omfattende forslaget som er fremmet for å redusere miljø- og klimapåvirkningen fra våre produkter og økonomiske aktiviteter, på tvers av sektorer og på tvers av land. Sentralt i planen er at produsenter skal ta mer ansvar for å lage bærekraftige produkter og holde disse i omløp lenger. Flere produkter skal omfattes av økodesign-direktivet for å sikre miljøvennlig design, reparasjonsmuligheter og lengre levetid for varer. Produktgruppene med størst klima- og miljøavtrykk, som tekstiler, elektronikk, batterier, kjøretøy, bygg og anlegg, emballasje og plast, skal prioriteres. Kommisjonen vil også sette et mål for reduksjon av matavfall, og lover å begrense overemballasje, samt mikroplastforurensning. Måten vi produserer og forbraker på skal endres fundamentalt, og den norske strategien for sirkulær økonomi må matche EUs handlekraft, og overgå denne dersom regjeringen har tenkt å levere i tråd med sin ambisjon om å være et foregangsland på feltet.

Klimakur beregner bare kuttpotensiale fra to tiltak som handler om sirkulærøkonomi. Disse er økt utsortering av plast og tekstiler til materialgjenvinning. Disse tiltakene er ikke store, men heller ikke uvesentlige. De vil gi utslippsreduksjon i årene 2021 til 2030 på 0,6 millioner innenlands og 1 million utenlands. Men sirkulærøkonomi innebærer langt mer enn utsortering av plast og tekstiler. Beregningen om utslippskutt på 1 million tonn utenlands versus 0,6 millioner innenlands viser også muligheten for globale klimakutt ved å gjennomføre sirkulære tiltak. I avsnittet over foreslår Framtiden i våre hender at Norge innfører forbruksbasert klimaregnskap for å synliggjøre disse effektene og for å gi nødvendig veiledning til forbrukere og offentligheten.

Hva er konsekvensene for produksjon og forbruk?

[Rapporten «Sirkulær fremtid» fra 2019](#) skrevet av Ebba Boye for Framtiden i våre hender, viser tydelig at ressursbruken fra forbruket vårt må reduseres og at knappe ressurser må holdes i omløp lenger. Det er behov for å iverksette politiske tiltak med det felles målet å redusere absolutt ressursbruk. Resirkulering og avfallshåndtering er ikke tilstrekkelig for å legge om til en ekte sirkulær økonomi. Det er behov for en kraftig reduksjon av ressursene som går inn i forbruket vårt – og dermed må hele det materielle forbruket også ned. Framtiden i våre hender anbefaler at behandlingen av regjeringens strategi for sirkulærøkonomi også skal bidra til måloppnåelse for Klimakur og vice versa.

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Overforbruket av tekstiler må framheves som tiltak

Ett av 60 tiltak handler om tekstil, selv om tekstil står for [rundt 6,7% av globale klimagassutslipp](#) og er en prioritert produktgruppe i EUs handlingsplan for sirkulærøkonomi. Tekstilindustrien står globalt for det fjerde største forbruket av råmaterialer og vann, etter mat, bolig og transport. Tekstilproduksjon er også avhengig av en stor del kjemikalier. Over 60 prosent av nyproduserte klær er laget av syntetiske materialer, altså plast. Tekstiler bidrar til en stor andel av globale mikroplastutslipp i både produksjons, bruks- og avhendingsfasen. Tekstilsektoren er med andre ord et tydelig eksempel på hvordan komplekse problem ikke kan løses gjennom klimaplaner med et så snevert mandat som Klimakur 2030.

Vi mener at økt utsortering av brukte tekstiler til ombruk og materialgjenvinning ikke er et tilstrekkelig tiltak for å redusere klimautslippene fra tekstil produksjon og forbruk. Det store overforbruket av tekstil bør adresseres. Ifølge en fersk [rapport fra Østfoldsforskning](#) fra januar 2020, har det norske forbruket av tekstiler ligget stabilt på rundt 80.000 tonn (15 kg per person) det siste tiåret. Private husholdninger anslås å stå for cirka 88 % (13,3 kg per person) av forbruket, mens næringsliv og det offentlige står for resten. Private husholdninger kjøpte nesten dobbelt så mye klær i 2018 som i 1989, til nesten samme pris. Dette forbruksnivået er for langt over planetens tålegrense.

For å få ned overproduksjon- og forbruk av tekstiler, er det behov for klarere kvalitetskrav på klær slik at de blir holdt lengre i omløp. Vi mener derfor det bør innføres utvidede garantier og en miljøavgift for tekstiler. Det bør produseres færre plagg – av bedre kvalitet. En miljøavgift kan være en avgift på importerte tekstiler, som en flyseteavgift. Miljøavgiften kan også gjøres mer omfattende, der for eksempel også kjemikaliebelastningen i et plagg blir tatt med i beregningen. Informasjonstiltak som synliggjøre klima- og miljøbelastningen ved tekstilproduksjon kan være effektivt. Innholdsfortegnelse på tekstiler, som viser kjemikalier brukt i produksjon og klimautslipp vil hjelpe forbruker å ta mer miljøvennlige valg.

Tiltak for å redusere produksjon av syntetiske klær og eksport av brukte klær

Ifølge en rapport fra Østfoldsforskning blir hele 97% av de innsamlede brukte tekstilene i Norge eksportert for sortering, gjenbruk og gjenvinning i andre land. Kun 3 % av de innsamlede brukte tekstilene gikk til gjenbruk (550 tonn), gjenvinning (90 tonn) eller forbrenning (375 tonn) i Norge. Første sortering av våre eksporterte brukte tekstiler skjer i EU-land med pålitelige avfallshåndteringssystemer. Her håndteres 6,5 % av våre eksporterte tekstiler som klassifisert som ikke gjenbrukbart eller gjenvinnbart avfall. 21,5 % blir videre resirkulert som eksempelvis industrikluter, møbeltrekk, isolasjon og ikke-vevde tepper. Hele 72% av eksporterte tekstilene fra Norge gjenbrukes på globale gjenbruksmarkeder, ofte i land i sør.

Det er lite informasjon tilgjengelig om hva som skjer med brukte tekstiler i land i sør, når de ikke lenger kan repareres. Ofte ender de opp i land i sør med [manglende avfallshåndtering](#) og ender på søppeldynger. Syntetiske tekstiler blir der brutt ned til mikroplast og går ned i jordsmonn, til elver og ut i havet. En [SIFO rapport fra 2018](#) gjennomgår nyere forskning på mikroplast fra tekstiler som estimerer at 20-35% av primærkildene til mikroplast i havet globalt kommer fra syntetiske klær og tekstiler. I noen områder av verden, spesielt der det bor flest mennesker, er mikrofiber fra syntetiske tekstiler den mest utbredte formen for mikroplast-forurensning. Det er derfor behov for utvidet produsentansvar for tekstiler. Produsenter bør få økt ansvar for å innføre en kretsløpstankegang i tekstilproduksjon og å redusere både produksjonen av syntetiske klær og eksporten av brukte tekstiler til land med manglende avfallshåndtering.

Materialgjenvinning av plast er ikke nok – vi må gjøre noe med overforbruket

Plast er et fantastisk produkt som har bidratt til stor samfunnsutvikling. Samtidig har den enorme veksten i

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

produksjon og forbruk, bruken av fossile råvarer, mangel på sirkularitet i verdikjeden, og dårlig avfallshåndtering ført til at plast har blitt et av vår tids største miljøproblemer. Plast er også et relativt nytt produkt i menneskets historie, og vi vet lite om dets konsekvenser på miljø og helse, både hos dyr og mennesker. Vi må få plast over i sirkulærøkonomien, men for å få til dette må det enorme forbruket ned.

Klimakur utreder tiltaket om økt utsortering av plastavfall til materialgjenvinning, som vil spare 0,4 millioner tonn CO₂ ekvivalenter. Vi mener dette er et godt tiltak. Klimakur bør også regne på tiltaket som nevnes om å innføre en avgift på avfallsforbrenning for privatpersoner og næringer, og avgift på eksport av plastavfall. Klimakur mangler likevel tiltak for å redusere det enorme overforbruket av plast. Framtiden i våre hender mener det bør innføres en avgift på bruk av jomfruelig plast, og på plast som ikke kan resirkuleres, og at dette er det mest gunstige og effektive tiltaket for å redusere klimagassutslipp fra plast.

Vi må kvitte oss med den unødvendige engangsplasten, redusere forbruk og produksjon til et minimum, designe for gjenvinning, øke bruken av resirkulert plast og forske på nye alternative råvarer og erstatninger på fossil plast. Per i dag er det alt for billig å produsere fossil plast, og verken produsenter eller forbrukere har incentiv nok til å finne bedre alternativer.

Framtiden i våre hender foreslår:

- *Kommende strategi for sirkulærøkonomi må støtte opp under tiltakene i Klimakur og vice versa.*
- *For å redusere avfallsmengden – sett en bindende grense for hvor mye avfall ulike sektorer kan produsere.*
- *Sett grenser for absolutt naturressursforbruk ved å etablere et klart overskriftsmål for å redusere Norges materielle fotavtrykk innen 2030. Dette bør deles inn i spesifikke mål for individuelle materialgrupper (dvs. biomasse, fossile ressurser, metaller og ikke-metallminerale).*
- *Sett sektorspesifikke krav om resirkulert råvare som innsatsfaktor i produksjon. Gode steder å starte her er innenfor bygnæringen, gjødsel og jordblandinger og plastprodukter.*
- *For å stimulere til et reelt marked for bærekraftige produkter og tjenester bør bruken av Difis veileder for sirkulære anskaffelser tillegges langt større vekt. Særlig belastende produktgrupper som tekstil, elektronikk, batterier, kjøretøy, emballasje, plast og mikroplast, tekstiler, bygg og anlegg og matvarer bør prioriteres.*
- *I bedømmelsen av hva som er bærekraftige og sirkulære produkter, må informasjon om selskapenes klima- og miljøutslipp ligge til grunn, sammen med en omforent definisjon av hva som gjør produkter og tjenester bærekraftige og sirkulære og tydelige produktstandarder.*
- *Merk forbruksvarer (som tekstiler) med antatt levetid, med påfølgende garanti. En slik ordning vil drive utviklingen av mer kvalitetsplagg på markedet. Klær bør lages for å vare lenge, og helst ha fem års garanti.*
- *Det bør innføres en miljøavgift på tekstiler. En miljøavgift vil bidra til å legge om forretningsmodellen til kleskjedene og redusere importen av klær.*
- *Det må etableres felles kriterier for hva som kan kalles bærekraftig tekstiler og utvikles solide livssyklusvurderinger som vurderer klima- og miljøbelastningen fra ulike materialer der både produksjons-, bruks og avhendingsfasen er inkludert. Mikroplastproblematikken fra bruks- og avhendingsfasen må tas med i beregningen.*
- *Innfør obligatorisk innholdsfortegnelse på tekstiler som viser klimautslipp og kjemikalier brukt i produksjon, slik at offentlige innkjøpere og forbrukere kan ta gode miljøvalg.*

Framtiden i våre hender arbeider for etisk og miljøvennlig forbruk, og en rettferdig fordeling av jordas ressurser.

- *Utvidet produsentansvar for å minske utslipp av mikroplast fra tekstiler, med fokus på å redusere produksjon og eksport av syntetiske tekstiler.*
- *Innfør avgift på bruk av jomfruelig plast, og på plast som ikke kan resirkuleres.*
- *Innføre pant på flere typer plastemballasje.*
- *Økt produsentansvar slik at det gjelder alle typer plastprodukter, samt ved import og eksport av plast.*
- *At det settes av mer midler til forskning på alternativer til plast.*
- *At det innføres forbud mot all unødvendig engangsplast innen 2020.*
- *Stille krav til produsenter om økt bruk av resirkulert plast og bedre design for gjenvinning.*

6 CCS

Klimakur har utredet CCS-tiltak for Fortum Oslo Varme sitt avfallsforbrenningsanlegg på Klemetsrud, avfallsforbrenningsanlegget på Heimdal i Trondheim og BIR avfallsenergi i Bergen. Dersom tiltakene gjennomføres, vil de kunne redusere utslippene med 4 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i perioden 2021-2030, ifølge Klimakurs analyse. I tillegg har Breivik og Stavanger aktuelle prosjekt. Miljødirektoratet hevder at tiltakene "fases inn relativt sent i perioden", og at "verken FN og eller EUs bokføringsregler omfatter [bio-CCS] i dag. Det er derfor viktig at reglene endres så det tilrettelegges for negative utslipp".

Gitt de store utslippskuttene som kan komme fra CCS-tiltak på avfallsforbrenning, og at dette kan legge til rette for negative utslipp, er det viktig at regjeringen prioriterer dette tiltaket, gjennom rask politisk behandling og nødvendig økonomisk støtte. Selv om tiltakene "fases inn sent i perioden" eller at FN og EUs bokføringsregler i dag ikke inkluderer "negative utslipp" er ikke gode argumenter for å utsette innføring av CCS, heller tvert imot. Her kan Norge være et foregangsland innen lagring av CO₂ fra avfall og sement.

Framtiden i våre hender foreslår:

- *Investeringsbeslutninger og framdriftsplaner for CCS prioriteres, i tråd med Stortingsflertallets konsensus i forbindelse med koronakrisen (Innst. 216 S (2019-2020))*

Med vennlig hilsen

Anja Bakken Riise, leder
Ingrid Kleiva Møller, fagrådgiver
Tonje Orsten Kristiansen, fagrådgiver
Sigurd Jorde, fagrådgiver
Siv Elin Ånestad, fagrådgiver
Veera Mo, fagrådgiver
Johan H. Reinertsen, politisk rådgiver